

CO₂ footprint analyse en energie actieplan

1 januari 2021 t/m 31 december 2021

Van Wijnen Groep

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Basisgegevens	4
2.1. Beschrijving van de organisatie	4
2.2. Verantwoordelijken	4
2.3. Referentiejaar	4
2.4. Rapportageperiode	4
2.5. Verificatie	4
3. Afbakening	5
3.1. Organisatiegrenzen	5
3.2. Wijziging organisatie	5
3.3. CO2 gunningsprojecten	5
4. Berekeningsmethodiek	6
4.1. Actuele berekeningsmethodiek en conversiefactoren	6
4.2. Wijzigingen berekeningsmethodiek	6
4.3. Uitsluitingen en opname van CO2	6
4.4. Biomassa	6
4.5. Onzekerheden en betrouwbaarheid	7
5. CO2 emissies	8
5.1. CO2 voetafdruk basisjaar t/m rapportageperiode	8
5.2. Doelstellingen	10
5.2.1. Voortgang op de doelstellingen	10
5.3. Voortgang reductiemaatregelen	10
5.3.1. (Deels) geïmplementeerde maatregelen	10
5.3.2. Voorgenomen en aanvullende maatregelen	11
5.4. Medewerker bijdrage	11

1. Inleiding

Van Wijnen zet zich al jaren in voor duurzaamheid en heeft er voor gekozen om de CO₂-prestatieladder in te voeren. Hiermee wordt op een concrete wijze vormgegeven aan de ambities die van Wijnen heeft om haar doelstelling op het terrein van duurzaamheid te realiseren.

Het opstellen van de periodieke emissierapportage is onderdeel van de stuurcyclus binnen het energiemanagementsysteem dat in het kader van de CO₂-prestatieladder is ingevoerd. Deze stuurcyclus staat beschreven in het kwaliteitsmanagementplan.

Deze periodieke rapportage is opgesteld door de energiemanager en het hoofd KAM en beschrijft alle zaken zoals beschreven in §9.3.1 punt a t/m t uit de NEN-EN-ISO 14064-1:2018. De volgende aspecten uit de ISO 14064-1 zijn tenminste beschreven in dit rapport:

Beschrijving van de organisatie (a), Verantwoordelijken (b), Rapportageperiode (c), Organisatorische grenzen (d), Actuele berekeningsmethodiek en conversiefactoren (f, m, n, o, r, t), Opname van CO₂ (g, h), Biomassa (f, g), Directe en indirecte emissies (i, j), Referentiejaar (k, l), Wijzigingen berekeningsmethodiek (k, l), Uitsluitingen (h), Herberekening basisjaar en historische gegevens (j, k), Onzekerheden (p) en Verificatie (s).

2. Basisgegevens

2.1. Beschrijving van de organisatie

Van Wijnen is een bouwonderneming met afgerond een jaaromzet van € 1,2 miljard, met 2000 medewerkers, en opererend vanuit ruim 30 locaties door heel Nederland. Van Wijnen Groep B.V. is statutair gevestigd te Baarn.

Van Wijnen ontwikkelt en bouwt, construeert en realiseert overal waar mensen wonen, werken, recreëren en samenkomen. Ze vormt één van de grootste bouw- en projectontwikkelingondernemingen van Nederland. Van Wijnen realiseert woningen, scholen en woon-zorgcomplexen, kantoren, winkelcentra en sport- en recreatieaccommodaties en ontplooit daarin activiteiten die uiteenlopen van ontwikkeling, realisatie tot onderhoud.

2.2. Verantwoordelijken

De verantwoordelijkheid voor de CO₂-emissieinventaris of Carbon Footprint Analysis (CFA) ligt bij de Coördinator Duurzaamheid en Milieu.

Deze valt onder de Manager Duurzaamheid, die tevens verantwoordelijk is voor het opstellen en implementeren van CO₂-reductiebeleid en duurzaamheid in bredere zin.

De Manager Duurzaamheid rapporteert direct aan het Landelijk Management Team (LMT).

Lokale verantwoordelijkheid binnen de regio's ligt bij de leden van het LOD. Hierin worden de verschillende regio's vertegenwoordigd door meestal hun KAM manager, manager Innovatie of Manager Circulariteit.

2.3. Referentiejaar

Naam	Standaard referentiejaar
Van Wijnen Groep	2019

In de rapportages t/m 2020 gold 2015 als basisjaar en waren de reductiedoelstellingen geformuleerd ten opzichte van dit jaar. Met het vaststellen van reductiedoelstellingen voor de periode tot 2025 is uit efficiëntieoverwegingen gekozen om voortaan uit te gaan van een recenter referentiejaar.

Als gevolg van de coronabeperkingen geeft de omvang van de energiestromen en uitstoot van het jaar 2020 een vertekend beeld. Wij beschouwen 2019 daarom als een representatiever referentiejaar.

2.4. Rapportageperiode

1 januari 2021 t/m 31 december 2021

2.5. Verificatie

Van Wijnen Groep heeft ervoor gekozen om deze emissie-inventarisatie (CFA) niet (extern) te laten verifiëren.

3. Afbakening

3.1. Organisatiegrenzen

De organisatiegrens ('organizational boundary') van onze Carbon Footprint Analyse (CFA) omvat de gehele Van Wijnen Groep B.V. inclusief alle (dochter)ondernemingen. Deze organisatiegrens hebben we bepaald conform de laterale methode uit het Handboek CO₂ Prestatieladder 3.1, en is nader toegelicht in een separaat boundaryrapport.

3.2. Wijziging organisatie

In 2021 hebben geen wijzigingen in de organisatorische begrenzing plaatsgevonden die wezenlijke invloed hebben op de te rapporteren CO₂-emissies.

De wijzigingen die wel plaatsvonden hebben voornamelijk betrekking op de naamgeving, verhuizingen en juridische structuur binnen de boundary. Een volledig overzicht van deze wijzigingen is terug te vinden in bijlage A van het document 'Boundary rapport 2022', d.d. 1 februari 2022.

3.3. CO₂ gunningsprojecten

In 2021 was Van Wijnen betrokken bij één nieuw project ('Edespoort') dat met gunningsvoordeel gegund is. Dit betreft een project met een eigen CO₂-ambitieniveau 5 dat afzonderlijk gecertificeerd wordt. Van Wijnen is geen penvoerder op dit project.

Uit eerdere jaren zijn er geen nog lopende projecten die met CO₂-gunningsvoordeel zijn verkregen.

4. Berekeningsmethodiek

4.1. Actuele berekeningsmethodiek en conversiefactoren

Deze periodieke rapportage is tot stand gekomen op basis van het reglement van de CO₂-prestatieladder conform handboek 3.1 zoals gepubliceerd in juli 2020 door SKAO.

De emissiefactoren zijn vastgesteld op basis van de website CO₂emissiefactoren.nl, waarbij de wijzigingslijst van SKAO als leidend wordt beschouwd.

4.2. Wijzigingen berekeningsmethodiek

Er zijn enkele verbeteringen en aanpassingen doorgevoerd in de berekeningsmethodiek. Het gaat om de volgende punten:

- **Scope 3:** In sommige eerdere publicaties van het basisjaar, is de uitstoot van zakelijk personenvervoer met privéauto (114 ton CO₂) en vliegtuig (10 ton) wel gerapporteerd maar bij het optellen van de uitstoot niet meegeteld. Inclusief deze emissiestromen bedraagt de uitstoot in referentiejaar niet 8.088 ton maar 8.212 ton CO₂.
- **Efficiëntieverbetering:** Omwille van efficiëntie, eenduidigheid en overzichtelijkheid zijn sommige gegevens samengevoegd. Het gaat hierbij om:
 - De eerder gehanteerde emissiestroom 'bedrijfswagens' is (ook met terugwerkende kracht) samengevoegd met Leaseauto's.
 - Het gasverbruik en elektraverbruik voor projecten is nu als afzonderlijke categorie 'projecten' opgenomen, zodat in grafieken en analyse - en dus ook in maatregelen - adequater onderscheid gemaakt kan worden tussen het verbruik van onze eigen locaties en van (tijdelijke) projectlocaties zoals woningen tijdens de bouwfase.
 - De functie 'stationaire verbrandingsapparatuur' vervallen. Deze emissies worden al naar gelang de functie van het verbruik nu geschaard onder 'verwarming' of 'projecten' (gasverbruik van panden), of onder 'materieel' (verbruik van diverse vloeibare brandstoffen).
 - Voor het bijhouden van de projectuitstoot wordt in beginsel niet meer elk project als afzonderlijke entiteit geregistreerd, maar worden de verbruiksgegevens in het gebruikte systeem per vestiging bijgehouden. Dit maakt de gegevensverwerking veel efficiënter terwijl het geen verschil maakt voor nauwkeurigheid of detailniveau in de gepubliceerde rapportages.
- **Emissiefactoren:** Begin 2021 is de nationale lijst CO₂-emissiefactoren aangepast en onlangs zijn deze aanpassingen doorgevoerd in SmartTrackers. Een aantal CO₂-emissiefactoren is met terugwerkende kracht over meerdere jaren gewijzigd en heeft daardoor invloed op de CO₂-emissie van Van Wijnen zoals gepubliceerd in de Carbon Footprint Analyse van 2019 en 2020.

Andere wijzigingen in de berekeningsmethodiek hebben niet plaatsgevonden in de rapportageperiode.

4.3. Uitsluitingen en opname van CO₂

Emissies die niet zijn meegenomen in deze analyse betreffen het gebruik van koudemiddelen op onze kantoren. De omvang hiervan op de footprint is zeer beperkt (<1%). Deze uitstoot is te gering om op te wegen tegen de benodigde inspanning om voor de gehele organisatie voldoende complete en betrouwbare hoeveelheden inzichtelijk te krijgen. Wel willen we beter kunnen anticiperen op de uitfasering van koudemiddelen met een hoge GWP conform het akkoord van Kigali, wat betekent dat we het inzicht in het verbruik van deze middelen willen verbeteren. Mogelijk besluiten we daardoor om deze emissiestroom in de toekomst alsnog op te nemen.

Er is geen sprake van binding, opvang of afvang van CO₂ in de gerapporteerde periode.

4.4. Biomassa

Op één locatie is voor projectdoeleinden gebruik gemaakt van houtpallets. Dit betrof 61.817 kg. In verband met de eenmaligheid in combinatie met beperkte beschikbaarheid van aanvullende informatie, is de uitstoot hiervan niet opgenomen in de emissieberekening.

Verbranding van biomassa buiten de hiervoor benoemde situatie, heeft voor zover bekend binnen Van Wijnen niet plaatsgevonden.

4.5. Onzekerheden en betrouwbaarheid

De meetgegevens omtrent het verbruik van het eigen wagenpark zijn gebaseerd op de gegevens van de leasemaatschappijen en op de informatie van TravelCard (brandstof-bonnen). In de meting is uitgegaan van het verbruik in liters brandstof, omdat dit betrouwbaarder is dan een status op basis van verreken kilometers.

De verbruiksgegevens van privéauto's voor zakelijk verkeer en het zakelijk vliegverkeer komen uit de administratie van Van Wijnen. Deze gegevens zijn tevens gebruikt voor de financiële verrekening (uitbetaling van declaraties, betaling van facturen). Zij zijn onderhevig aan een accountantscontrole en worden daarmee betrouwbaar geacht.

Voor de projecten is alleen die uitstoot meegenomen die via rekeningen is te achterhalen of waar door middel van 'slimme meters' een meterstandopname wordt gedaan (ontleend aan gegevens van Sedico).

De meetgegevens van het elektriciteitsverbruik en gasverbruik voor verwarming komen van gasmeters en facturen van de leverancier of van meterstandopnames die door middel van 'slimme meters' worden gedaan (ontleend aan gegevens van Sedico). Ook deze gegevens worden voldoende betrouwbaar geacht.

Voor locaties waar Van Wijnen niet het gehele pand in gebruik heeft wordt het verbruik van gas en elektriciteit toegerekend op basis van servicekosten, het bruto vloeroppervlak of de doorberekening van de pandbeheerder.

Daar waar geen rekeningen aanwezig zijn van de rapportageperiode, is op basis van gegevens uit voorgaande perioden met behulp van de graaddagendoorberekening een schatting gemaakt van het verbruik. Bij een volgende rekening zullen deze gegevens weer worden verdisconteerd in de betreffende rapportageperiode.

5. CO₂ emissies

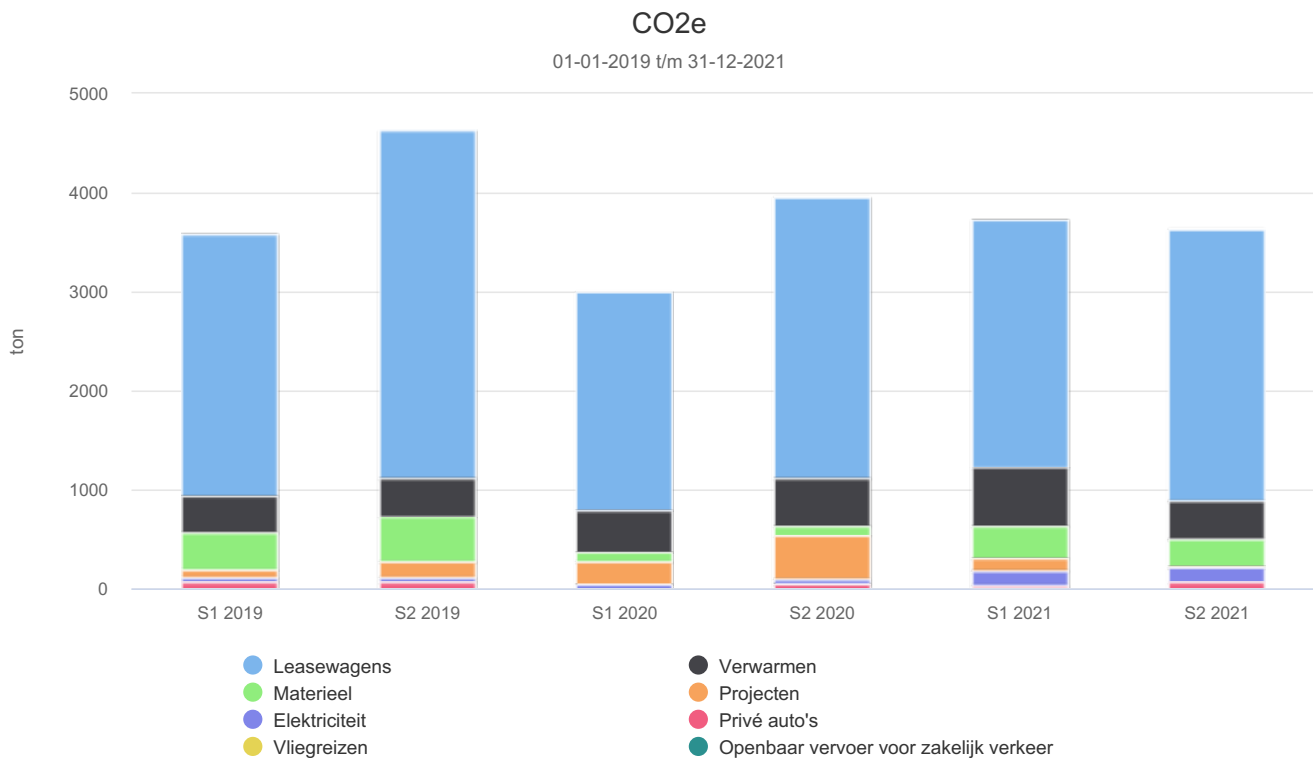
5.1. CO₂ voetafdruk basisjaar t/m rapportageperiode

Onderstaande grafieken en tabellen tonen de CO₂-uitstoot vanaf het basisjaar tot en met de rapportageperiode, voor scope 1 en 2 en inclusief zakelijk verkeer. (Conform GHG protocol hebben we deze laatste als scope 3 beschouwd).

Allen tonen dezelfde uitstoot, eenmaal in absolute zin en onderverdeeld op grond van gebruiksfunctie. De tweede grafiek met tabel is genormaliseerd per miljoen euro omzet, en net als de eerste grafiek onderverdeeld naar gebruiksfunctie. De laatste tabel betreft de uitstoot per fte en is onderverdeeld op grond van scope 1, 2 en 3.

De uitstoot van leaseauto's is met afstand de grootste bron van onze CO₂-uitstoot. Vanzelfsprekend is verduurzaming van onze mobiliteit daarom een belangrijk speerpunt van onze CO₂-reductieaanpak. De stijgende uitstoot door het gebruik van elektriciteit wordt toegelicht in paragraaf 5.2.1.

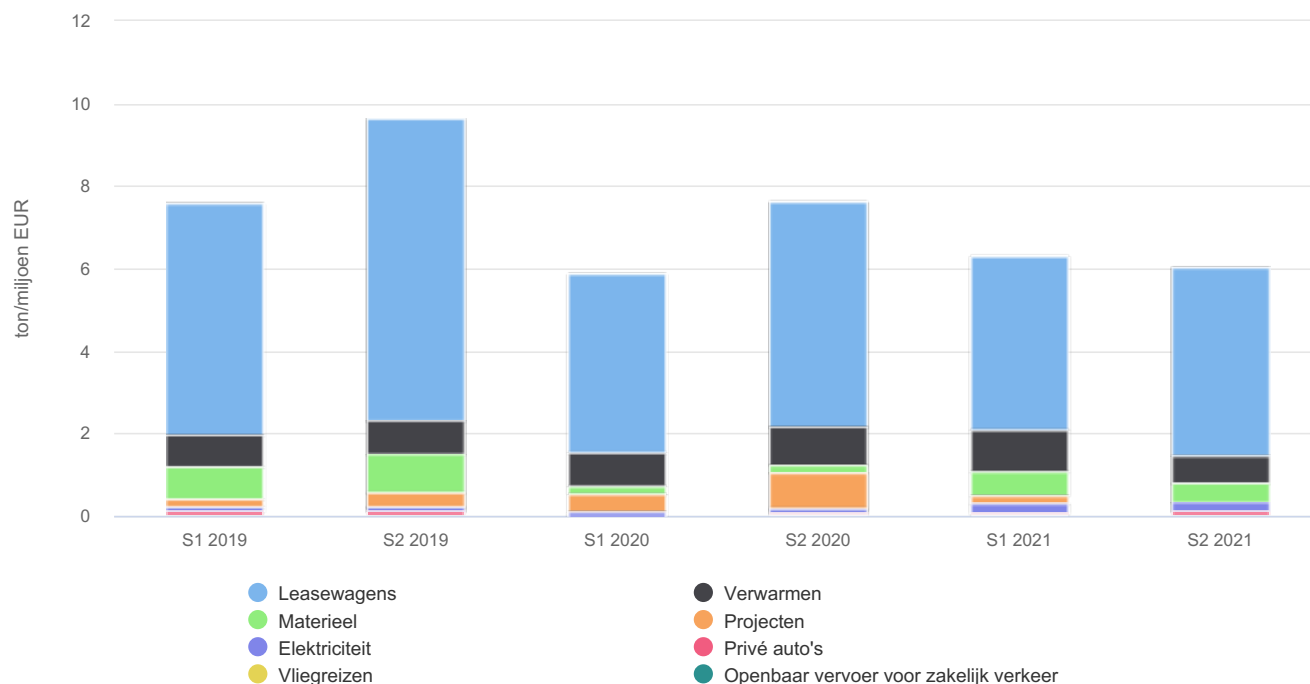
Verder valt op dat de uitstoot van 'materieel' en 'projecten' sterk wisselt. Beide emissiestromen zijn sterk afhankelijk van de aard, omvang en fasering van projecten, wat in de tijd sterk kan wisselen. Er is ook beperkte verschuiving tussen deze twee categorieën mogelijk: als de een gas- en/of elektriciteitsaansluiting voorziet in de energiebehoefte op de bouwplaats, dan is de uitstoot hiervan meegenomen onder 'project'. Als er bijvoorbeeld een aggregaat nodig is, is de brandstof hiervan meegenomen onder 'materieel'.

CO ₂ e (ton)	S1 2019	S2 2019	S1 2020	S2 2020	S1 2021	S2 2021
Leasewagens	2.650	3.515	2.219	2.835	2.500	2.753
Verwarmen	371	388	411	482	599	391
Materieel	365	453	98	100	327	273
Projecten	86	165	223	433	130	3
Elektriciteit	50	45	51	51	137	147
Privé auto's	54	60	3	48	39	70
Vliegzeizen	7	3			1	
Openbaar vervoer voor zakelijk verkeer	0	0	0			0
Totaal	3.583	4.630	3.006	3.949	3.732	3.637

CO2e per omzet

01-01-2019 t/m 31-12-2021

CO2e per omzet (ton/miljoen EUR)

	S1 2019	S2 2019	S1 2020	S2 2020	S1 2021	S2 2021
Leasewagens	5,60	7,31	4,34	5,48	4,23	4,58
Verwarmen	0,78	0,81	0,80	0,93	1,01	0,65
Materieel	0,77	0,94	0,19	0,19	0,55	0,45
Projecten	0,18	0,34	0,44	0,84	0,22	0,01
Elektriciteit	0,11	0,09	0,10	0,10	0,23	0,24
Privé auto's	0,12	0,12	0,01	0,09	0,07	0,12
Vliegreizen	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
Openbaar vervoer voor zakelijk verkeer	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Totaal	7,57	9,63	5,88	7,64	6,31	6,05

CO2e per FTE (ton)

	S1 2019	S2 2019	S1 2020	S2 2020	S1 2021	S2 2021
Scope 1	1,92	2,49	1,40	1,87	1,63	1,49
Scope 2	0,05	0,06	0,12	0,11	0,18	0,26
Scope 3	0,03	0,04	0,00	0,02	0,02	0,03
Totaal	2,00	2,58	1,52	2,00	1,83	1,78

5.2. Doelstellingen

Van Wijnen heeft in het voorjaar van 2021 een nieuw CO₂-reductieplan opgesteld voor de periode 2021-2025.

Paragraaf 5.3 licht een aantal van de maatregelen uit dit CO₂-reductieplan nader toe. Het reductieplan rust op 5 pijlers:

- Personenmobiliteit (brandstofverbruik en elektrificering personenauto's/bedrijfsbussen, reductie autogebruik)
- Materieel
- Vastgoed
- Energieopwekking
- Woningfabriek Heerenveen

Het geformuleerde reductiedoel heeft betrekking op de (absolute) uitstoot in tonnen CO₂.

Doelstelling CO₂e Rechtspersoon Van Wijnen Groep

Voor jaar	Referentiejaar	Scope 1	Scope 2
2020	2019	-17,9%	14,3%
2021	2019	-28,4%	-9,3%
2022	2019	-30,3%	-9,3%

5.2.1. Voortgang op de doelstellingen

Ten opzichte van referentiejaar 2019 was de verandering van de CO₂-uitstoot van Van Wijnen in 2021 als volgt:

	Scope 1	Scope 2	Scope 3	Totaal
Absolute uitstoot	-19,4 %	+363 %	-12,1 %	-10,3%
Uitstoot/Mln Omzet	-35,6%	+275 %	-30,8%	-28,2 %
Uitstoot/FTE	-29,3%	+300 %	-28,6 %	-21,2 %

Hieruit volgt dat we er in 2021 onvoldoende in slaagden om onze doelstellingen te halen, en aanleiding hebben om onze maatregelen te intensiveren of aan te scherpen. Enkele opmerkingen bij het resultaat van 2021:

- De grootste reductie is bereikt in scope 1, dat met afstand de meeste emissies omvat (93% in 2021).
- De stijging van de uitstoot in scope 2 heeft vooral te maken met veranderingen in het leasewagenpark, waardoor de uitstoot verschuift van brandstofverbruik (scope 1) naar elektriciteitsverbruik (scope 2).
- De stijging in scope 2 doet in onze optiek geen recht aan de bereikte CO₂-reductie hiermee. Hoewel algemeen bekend is dat in Nederland verreweg de meeste openbare laadpunten en snelladers van groene stroom worden voorzien, hadden wij door beperkingen vanuit de CO₂-prestatieladdernorm (aantoonbaarheid), laadpasleverancier (detailniveau laaddata) en rapportagetool (conversiefactor 'Stroom (Onbekend)' niet toepasbaar) geen andere mogelijkheid dan de meeste elektriciteit voor onze elektrische auto's als grijze stroom mee te rekenen.

5.3. Voortgang reductiemaatregelen

5.3.1. (Deels) geïmplementeerde maatregelen

Verschillende maatregelen uit ons CO₂-reductieplan zoals genoemd in voorgaande paragraaf zijn inmiddels (deels) geïmplementeerd, waaronder:

- Woningfabriek Heerenveen. Onze nieuwe woningfabriek in Heerenveen werkt volledig gasloos. Voor de benodigde energie wordt onder andere gebruik gemaakt van warmtepompen en zonnepanelen. Doordat de fabriek all-electric is, zorg dit naar verwachting wel voor een verdubbeling van het elektriciteitsgebruik van heel Van Wijnen. Hiervoor gebruiken wij uitsluitend groene stroom. Door de innovatieve manier van produceren is de hoeveelheid afval die vrijkomt bij de bouw van een woning bijna verwaarloosbaar (ongeveer 1 kliko) ten opzichte van een conventioneel bouwproces.
- Elektrificeren van het wagenpark. Met een aangepaste leaseregeling hebben we elektrisch rijden aantrekkelijker gemaakt. Deze maatregel heeft merkbaar effect, inmiddels bestaat ons wagenpark voor meer dan 37% uit volledig elektrische auto's (45% inclusief PHEV's). Ondertussen zien we ook kansen om in de nabije toekomst nog meer resultaat hierop te behalen. Zowel ter versnelling van elektrische mobiliteit zelf, als in (de aantoonbaarheid van) het gebruik van groene stroom voor het opladen van de auto's.

- **Duurzame energie.** Alle elektriciteit die wij zelf inkopen voor kantoren en projectlocaties, betreft groene stroom. Dit betreft ongeveer 87% van het elektriciteitsverbruik op onze kantoren. Goed en tijdig inzicht in de hoeveelheid en type energiegebruik van huurpanden is een punt waar nog verbetering mogelijk is.
- **Elektrificeren van materieel.** Onze materiaaldienst zet op verschillende manieren in op het vergroten van het aandeel hybride en elektrisch materieel en apparaten, zoals hybride aggregaten, heftrucks en trilplaten.
- **Verduurzaming huisvesting.** Het (energie)beheer en onderhoud van onze eigen locaties is inmiddels ondergebracht bij de professionals van onze business unit Vastgoedbeheer. Zij komen met een gestructureerde aanpak om het energiebeheer, de energie-efficiëntie en de energielabels van onze panden te verbeteren en te zorgen dat onze kantoorpanden per 1 januari 2023 voldoen aan de energielabel C verplichting.

5.3.2. Voorgenomen en aanvullende maatregelen

Ons CO₂-reductieplan zoals genoemd in paragraaf 5.2 omvat verschillende maatregelen. Nog niet alle maatregelen uit dit plan zijn opgestart of voldoende benut. Aanvullend op wat al in voorgaande paragraaf is beschreven, willen wij de komende tijd onder andere de volgende maatregelen verder op te pakken of nader te onderzoeken:

- **Algemeen:**
 - Verder ontwikkelen van een intern dashboard om de belangrijkste kentallen rondom CO₂-uitstoot en afval per bedrijfseenheid beter inzichtelijk te maken en te delen.
 - Voortzetten of in gang zetten van alle maatregelen zoals genoemd in ons CO₂-reductieplan 2021-2025.
 - Voortzetten of in gang zetten van de maatregelen zoals opgenomen in ons nog in ontwikkeling zijnde aanvullende plan om in 2030 CO₂-neutraal te zijn.
 - Consequenter gebruik van standaard maatregellijsten met handvatten voor energiebesparing of CO₂-reductie, zoals de Erkende Maatregellijsten Energiebesparing (EML) van de Rijksoverheid of de Maatregellijsten van SKAO.
 - Verschillende business units nog actiever betrekken bij het CO₂-reductiebeleid voor hun eigen business unit.
- **Efficiënte mobiliteit:**
 - Stimuleren van hybride werken. Het is duidelijk dat de corona-tijd heeft geholpen om thuiswerken toegankelijker en gangbaarder te maken. Komende tijd willen we zorgen dat we deze nieuw aangeleerde mogelijkheden niet per ongeluk weer afleren met het vervallen van de coronamaatregelen.
 - Afspraken maken met de mobiliteitsprovider/leasemaatschappij over dat zij leaserijders standaard voldoende proactief ook elektrische auto's aanbieden, niet pas nadat zij daar expliciet om vragen.
 - Aantrekkelijker maken van gebruik van de fiets en het openbaar vervoer.
- **Vastgoed:**
 - Verbeteren van de energieprestaties van ons vastgoed, met als doel gemiddeld twee labelsprongen te maken. Hieronder valt ook inventarisatie van de mogelijkheden om zelf energie op te wekken.
 - Efficiënte(re) inregeling van bestaande installaties (bijv. stooklijnen instellen/verbeteren, zomernachtventilatie toepassen, kloktijden aanpassen, filters op tijd vervangen, statisch of dynamisch luchtzijdig en/of waterzijdig inregelen, verlagen stooktemperatuur naar 22, 21 of 20 graden, etc.)
 - Afstemming met verhuurders over tijdige aanlevering van energieverbruiksgegevens van de huurpanden, en afstemming over verbetering van de energieprestaties van deze panden.

5.4. Medewerker bijdrage

Medewerkers kunnen op heel veel verschillende manieren bijdragen aan het terugdringen van ons energiegebruik en CO₂-uitstoot. Een kleine opsomming van een aantal mogelijkheden hiervoor:

- **Onderweg, door:**
 - te kiezen voor schone manieren van vervoer (fiets, OV, elektrische auto);
 - efficiënt energiegebruik met de auto (samen reizen, gebruik cruise-control, juiste bandenspanning, lagere maximumsnelheid, lager toerental, bewuste afweging van de noodzaak van de rit, anticiperend rijden, Het Nieuwe Rijden, etc.).
- **Op eigen locaties, door:**
 - onnodig verbruik uit te schakelen (scherm na afloop van overleg, verlichting in kamers zonder bewegingssensor, etc).
 - waargenomen verbeterkansen zelf op te pakken of aan te kaarten bij betrokkenen en verantwoordelijken.
- **Op projecten, door:**
 - energie-efficiënt gebruik te maken van materieel (materieelkeuze, niet onnodig stationair draaien, Het Nieuwe Draaien, etc).
 - bij te dragen aan het beperken van de energievraag voor de eindklant (voor zover dat invloed op is).
 - adequate afvalscheiding en daardoor meer hergebruik van energie-intensieve grondstoffen.